Anul VII. 15 Februarie, 1913. Nr. 4.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIEAȚA BISERICEASCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTOR:

Dr. NICOLAE BĂLAN.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: SIBIIU, STRADA REISSENFELS, 11.

CUPRINSUL:

Cvincvenalele ... *Nichita Albu.*
Chestiuni vitale: Există Dumnezeu? ... *Dim. I. Cornilescu.*
Relațiile bisericei românești cu Rusia în veacul XVII ... *Un cleric ortodox.*
Predică la înmormântarea unui copil *Aurel D. Papp.*
Mișcarea literară ... *N. B.*
Cronică bisericească-culturală: Constatări dureroase. † Constantin Erbiceanu. Dacă te bagi în foc, te arde! «Revista Preoților» ... *N. B.*
Tipicul cultului religios ... *Cantor.*

SIBIIU.
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1913.

Anul VII. 15 Februarie, 1913. Nr. 4.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

«CVINCVENALELE».

In ce situație ne găsim prin acordarea noului ajutor și ce trebue să facem?

Felul cum guvernul țării a împărțit preoțimii noul ajutor, a stârnit o nemulțumire aproape generală, nu numai în sânul preoțimii noastre, ci și în sânul preoțimii altor confesiuni. Dintre toți însă, cei mai neîndreptățiți suntem noi.

În ce situație ne-a pus noul ajutor?

Ministrul de culte, demisionat de curând, în repețite rânduri a promis că va amelioră din visteria țării dotațiunea preoților. Pe rând s'au îmbunătățit salariile tuturor funcționarilor, iar acum pe urmă s'a votat o nouă lege pentru urcarea plății învățătorilor. S'a recunoscut, prin urmare, că toți muncitorii cari stau în serviciul binelui obștesc, au drept la sporirea retribuțiunii lor în situația materială grea de astăzi. Acelaș drept e cu cale să se recunoască și pe sama preoțimii, care, în virtutea chemării sale, e și trebue să fie factorul moral cel mai important în vieața societății. Ameliorarea stării materiale a preoțimii, reclamată de cerințe morale superioare și promisă de repețiteori, e proiectată să se facă prin acordarea de cvincvenale. Se spune că guvernul are deja gata proiectul și numai situația parlamentară a fost cauza că el încă n'a trecut prin parlament și n'a devenit lege. Însă și până ce acel proiect va devenì lege sancționată și se va pune în aplicare, guvernul a luat în bugetul pe anul 1913 suma de *3 milioane și 690 mii*, ca s'o întrebuințeze pentru urcarea dotației preoțimii. *Aceasta e suma pe care ministrul de culte a pus-o acum, pe cale de ordin, la dispoziția consistoarelor, ca acestea s'o împartă preoților.*

Totodată se spune şi aceea, că împărţirea acestei sume s'a făcut *în spiritul acelor principii*, pe baza cărora e alcătuit proiectul guvernului pentru ameliorarea congruei. Pe noi ne-a adus însă în mare nedumerire împrejurarea, că preoţilor noştri nu li s'au asemnat sumele la cari ar fi îndreptăţiţi conform proiectului guvernului, pe baza căruia se zice că s'a distribuit noul ajutor.

Care e proiectul guvernului?

Conform informaţiilor ce le-am găsit în ziarele maghiare asupra acestui proiect, urcarea dotaţiei preoţimii se va face prin acordarea alor 5 cvincvenale. Întâiul și al doilea cvincvenal vor fi de câte 400 cor., iar al treilea, al patrulea și al cincilea vor fi de câte 200 cor., deci în total urcarea se va face cu suma de 1400 cor. anual. Adaogând suma aceasta la cele 1600 cor., cari formează maximalul întregirei de până acum, căpătăm suma de 3000 cor. Prin urmare, acei preoţi, cari au 25 de ani de serviciu și cari până acum au avut congrua întregită până la 1600 cor., conform noului proiect vor mai primì 1400 cor., deci cu totul 3000 cor. retribuţie anuală.

La anii de serviciu luaţi de bază la această întregire se numără și jumătate din anii cari trec peste cinci, pe cari cineva i-a servit ca capelan. Bunăoară: dacă cineva a fost capelan 11 ani, din aceștia 5 ani nu se numără, iar din restul de 6 se numără jumătate, adecă 3 ani, și dacă respectivul mai are încă 2 ani de serviciu ca preot independent, atunci e îndreptăţit la primul cvincvenal; dacă are 7 ani ca preot independent, e îndreptăţit la două cvincvenale.

Prin noul proiect se contemplează întregirea venitelor şi pe seama acelor preoţi, cari până acum n'au avut congruă, fiindcă venitele lor din parohie atingeau ori chiar treceau peste maximalul de 1600 cor., până la care s'a făcut până acum întregirea. Noi în întreaga mitropolie avem foarte puţini preoţi de aceștia. Să lămurim și acest punct cu un exemplu: cineva a avut fasionate tocmai 1600 cor. venite anuale din parohie; respectivul va căpătà, conform proiectului, cvincvenalele ce-i compet după numărul anilor de serviciu: primul cvincvenal (de 400 cor.), dacă are 5 ani de serviciu, două cvincvenale (800 cor.), dacă are 10 ani etc. Dacă cineva a avut fasionate 1800 cor. venite anuale

din parohie, atunci respectivul, având 5 ani de serviciu, deci drept la un cvincvenal, va căpătà 200 cor., având drept la două cvincvenale va căpătà 600 cor. ş. a. m. d.

Acesta e, în linii generale, proiectul guvernului.

Acum se spune că, pentru anul 1913, şi pânăce acel proiect n'a ajuns lege, *s'au pus în curgere numai cele dintâi două cvincvenale* fixate în proiect fiecare în suma de 400 cor. Deci întregirea maximală, *pentru acest an*, se urcă până la suma de 2400 cor. Acei preoţi, cari până acum au avut întregire până la 1600 cor., ar fi să capete în acest an conform proiectului: cu 400 cor. mai mult, dacă au 5 ani de serviciu, deci drept la primul cvincvenal, şi cu 800 cor. mai mult, dacă au 10 ani de serviciu, deci drept la amândouă cvincvenalele.

Zic «ar fi să capete». Preoţii rom.-cat. (după cum rezultă din «Egyházi Közlöny», din care am luat informaţiile de mai sus) şi cei reformaţi au şi primit această întregire, *ai noştri însă nu* (nici cei gr.-cat. — cum scrie «Unirea»). Dintre ai noştri, în arhidieceză sunt abià vre-o 19 inşi cari au primit câte 400 cor., deci rata I din suma (de 800 cor.) a celor două cvincvenale puse în curgere — deşì numărul celor cu drept la două cvincvenale e cu mult mai mare. N'am putut urmărì până în amănunte cheia după care s'a împărţit acest ajutor preoţilor noştri, căci există o mulţime de abateri arbitrare dela orice normă de împărţire am vrea să găsim.

Dar mai avem o decepţie mare. Informaţiile ce le-am putut găsì despre proiectul guvernului, nu ne lămuresc deloc asupra vechiului nostru gravamen: vor fi puşi şi preoţii cu cvalificaţie mai puţină de 8 clase liceale în rând cu ceialalţi colegi ai lor, ori ba? Din felul cum a împărţit ministrul noul ajutor, putem conchide, că preoţilor cu cvalificaţie inferioară, dar cu aceleaşi datorii ale chemării lor, nu li se va face dreptate în măsură egală cu ceialalţi colegi ai lor. De data aceasta, unii dintre dânşii au primit câte 50, alţii câte 100 cor.

Dacă proiectul guvernului e aşa cum l-am schiţat mai sus şi dacă împărţirea ajutorului pe a. 1913 s'a făcut pe baza acelui proiect, atunci preoţimei noastre i-s'a făcut o mare nedreptate. Ce e drept, ne mai rămâne nădejdea, că dupăce acel proiect va devenì lege sancţionată, acea lege nu ne va pune într'o situaţie

excepţională nefavorabilă, ci va fi aplicată cu dreptate şi faţă de noi, ca faţă de preoţimea altor confesiuni. Dar şi până atunci trebue să ne arătăm nemulţumirea cu tratamentul nedrept ce ni s'a aplicat și să cerem dreptate. Nu e la mijloc numai ajutorul material al preoţimii, *ci e o chestiune de demnitate pentru biserica şi preoţimea noastră*, ca să nu ne lăsăm încontinuu desconsideraţi, neîndreptăţiţi și puşi în urma tuturor! Dacă există înarticulat în legile ţării principiul egalei îndreptăţiri a confesiunilor, atunci suntem în drept să cerem aplicarea acestui principiu şi faţă de noi.

Aflăm cu bucurie, că episcopatul nostru, prin P. S. Sa episcopul *Ioan* al Aradului a cerut ministrului explicaţii asupra felului cum s'a distribuit și cum e a-se privì noul ajutor. Credem însă, că întrevenirea nu se va oprì la atât, ci se vor face paşii de lipsă ca prin noua lege să se satisfacă toate gravaminele noastre în chestia congruei. Momentul e cu atât mai oportun, cu cât s'a făcut schimbare de persoane la portofoliul ministerului de culte. Socotim deci, că timpul e foarte potrivit, ca P. Sfinţiţii noştri arhierei, cu provocare la felul cum s'a împărţit noul ajutor, să arete *într'un nou memoriu* nedreptatea ce se face preoţimii noastre prin aceea, că la întregirea venitelor continuă a se face deosebire între preoţii cu 8 clase şi între cei cu mai puţine clase liceale, pe câtă vreme datoriile chemării lor sunt egale. Să se arate din nou, că nu din vina noastră, ci din cauza stării de asuprire în care a fost ţinută biserica noastră până în veacul trecut, preoţimea noastră nu și-a putut câştigà în totalitatea ei o pregătire formală egală cu pregătirea clerului altor confesiuni, cari au fost privilegiate, şi că, prin urmare, ajutorul ce se cuvine preoţimei noastre în rând cu preoţimea altor confesiuni e postulat nu numai de principiul egalei îndreptăţiri, ci ar fi şi o mică reparaţie pentru marile nedreptăţi ce ni-s'au făcut în trecut. Dacă intenţia legii de congruă a fost să ridice starea culturală a preoţimii, îndemnându-o să-și câştige pregătire complectă din școalele secundare, atunci nu trebue să o referească și la trecutul nedrept pentru noi, ci trebuie să normeze, că *pe viitor*, *numai* preoţilor cu cvalificaţie completă se vor întregì venitele la maximul statorit în lege. In loc să se aducă această normă, care ar fi fost dreaptă şi pentru noi, prin articolul de lege XIII din 1909 s'a

normat, că acei preoţi, cari au ajuns la un post ocupat până la 1 Ianuarie 1908 de un înaintaş cu o cvalificaţie inferioară, *chiar dacă au cvalificaţie completă* numai în acel caz pot reflectà la o întregire completă a venitelor, dacă numărul credincioşilor din parohie este de 800 şi dacă jumătate (adecă 400 cor.) din plusul de 800 cor. i-se asigură din partea parohiei. Aceasta a fost o altă nedreptate, care dovedeşte, că nici scopul legii din 1898 n'a fost ca să dea îndemn preoţimii noastre, cum se ziceà atunci, ca să năzuească a-şi câştigà o cvalificaţie complectă, ci a fost: să ne scurteze dotaţia tocmai nouă.

Aceste lucruri trebuesc spuse din nou acum, când e pe cale să se aducă o nouă lege de congruă iarăş nedreaptă pentru noi. Noi nu cerem privilegii, la cari n'am fost obişnuiţi niciodată, dar nimeni nu ne poate luà în nume de rău, dacă cerem dreptate. În interesul acestei dreptăţi, rugăm pe P. Sfinţiţii noştri arhierei să intervină din nou, cu autoritatea ce o au, în cauza noastră.

Dacă s'ar întâmplà ca această întrevenire să nu aibă rezultatul dorit, atunci, după ce proiectul guvernului va fi cunoscut în forma în care se va intenţionà să fie prezentat parlamentului, se va pune şi preoţimea în mişcare, ca să sprijinească acţiunea arhiereilor noştri şi să-şi reclame drepturile. Acum, dupăce chestiunea în principiu: să primim ori să nu primim congrua, e decisă, suntem datori să grijim ca să nu fim desconsideraţi şi puşi în urma tuturora. Dacă arhiereilor noştri şi asesorilor consistoriali, cari stau la conducerea bisericei, li-s'a urcat dotaţia dela stat (numai profesorilor seminariali, nu! — şi consistoarele noastre n'au grabă să se cugete şi la aceasta), e o datorinţă morală să se ceară o urcare dreaptă a retribuţiei şi pe seama preoţimii. Prin urmare să se ceară! *Nichita Albu.*

F. Thomas.

CHESTIUNI VITALE.

IV.

Există Dumnezeu?

Toate analogiile fac pe om să privească operile naturii, ca fiind produse de operaţiuni asemănătoare cu cele ale spiritului său şi cari nu diferă de ele decât printr'o treaptă de perfecţiune de o mie de ori mai mare: de aci rezultă pentru el ideea unei înţelepciuni, care le-a conceput şi a unei voinţe, care le-a pus în execuţie. Cabanis.

Pére Girard povesteşte că un discipul al lui Rousseau luase hotărîrea de a nu vorbì nici odată fiului său despre Dumnezeu şi că văzându-l în fiecare dimineaţă că se duce la marginea grădinii, fu foarte surprins observându-l că adoră soarele. Indeşert oprise tatăl orice influenţă religioasă asupra copilului: un instinct ascuns, înăscut în orice creatură omenească, împinsese pe tânăr să născocească o divinitate, pe care s'o poată adorà.

Intr'adevăr, a crede în existenţa lui Dumnezeu, înainte de toate, e o chestie de credinţă, aş zice aproape de bun simţ şi de instinct spiritual. Copiii cred în Dumnezeu în chip cu totul natural, fără sforţare.

Pare, într'adevăr, că l-au văzut! Tot aşa e şi cu naturile simple, care spre a crede, n'au decât să se lase duse de pornirea lor lăuntrică. Prin raţionament nu veţi ajunge niciodată să dovediţi existenţa lui Dumnezeu, unuia care nu vreà de loc să creadă, după cum nu veţi demonstrà existenţa soarelui unui om, care vreà să ţină ochii închişi.

Aşa se şi explică de ce, în toate ţările şi în toate timpurile, oamenii au afirmat existenţa lui Dumnezeu. S'a mers până acolo încât s'a zis că nici un om nu e într'adevăr ateu.[1] Această afirmare e întru câtva exagerată, căci în faţa lumii vizibile, materialiştii, de exemplu, nu admit intervenţia unei puteri creatoare; ei susţin că universul s'a făcut singur sau poate nu s'a făcut niciodată: în virtutea unei legi oarbe şi veşnice, care a ajuns la formarea a tot ce vedem.

Inchipuiţi-vă un copil, căruia îi place să arunce în aer cele 25 de litere ale alfabetului de câteva ori, şi care, deodată, fără să fi avut mai dinainte această idee, reuşeşte să producă capo

[1] Un necredincios strigà într'un discurs public, fără să-şi închipuiască non-sensul ce exprimà: «Slavă Domnului, sunt ateu»! Pare, într'adevăr, că trebue să fac o mare sforţare spre a negà pe Dumnezeu. De obiceiu, nu te alarmezi contra unui lucru care nu există...

d'operile lui Omer sau ale lui Vergilius. Iată până unde merge credinţa materialiştilor, cari n'au alt Dumnezeu decât materia: şi tocmai asta o numesc ei credinţă robustă, tare! Din nenorocire pentru ei nici azi, cu toate progresele ştiinţii, nu se ştie ce e materia. Intregul sistem materialist se bazează pe ceva necunoscut, care, odată găsit, ar puteà foarte bine să ne rezerve curioase surprinze.

Dacă s'ar ajunge să se dovedească că materia, fiind, în ultima analiză, o rezistenţă, adecă o forţă, se apropie mult de ceeace numim spirit, — materia n'ar fi atunci decât o manifestaţie a spiritului.

In faţa universului, nu e mai logic oare, să afirmăm existenţa unui Dumnezeu, Creator al lumii, care există independent de ea? Lumea fiind compusă din materie inertă, nu pare a se fi făcut singură. Trebue să provină dela o fiinţă Atotputernică, care nu se poate confundà cu el, după cum ziceà şi Voltaire, că ceasornicul nu se poate confundà cu ceasornicarul.

L'univers m' embarrasse, et je ne puis songer[1]
Aue atte horologe existe et n'ait poiut d'horologer.

Această explicaţie se chiamă în filozofie teism. Ea admite credinţa în existenţa independentă a lui Dumnezeu. Tocmai această credinţă vrem s'o demonstrăm şi noi sau, mai degrabă, s'o justificăm, fie înaintea scepticilor sinceri, cari ar vrea să creadă, fie înaintea acelora, cari crezând încă, doresc să-şi vadă credinţa întărită şi înzestrată cu lumini nouă. Spre a găsì argumente, nu e nevoie să mergem prea departe şi nici prea sus. E deajuns, cred, să între fiecare în sine însuşi şi să privească în adâncul fiinţii sale. Ei bine, pe măsură ce omul se cunoaşte mai bine pe sine şi învaţă să cunoască lumea care-l înconjoară, ajunge să constate prin experienţă această lege dublă:

1. Nu există efect fără cauză şi
2. Efectul produs implică un scop determinat.

Nimeni nu contestă azi legea dintâiu. Cât despre cea de a doua, recunosc că n'are un caracter absolut şi universal ca cea dintâiu.

Pot fi efecte fără vreun scop determinat. Spre exemplu, o piatră care cade din munte. Totuşi o cred adevărată în majoritatea cazurilor. Câteva fapte vor ilustrà mai bine ceiace vreau să spun.

Se ştie că apa îngheţând îşi măreşte volumul, ceeace constitue o excepţie la legea, care pretinde că, solidificându-se corpurile, îşi micşorează volumul.

[1] Universul mă încurcă şi nu pot crede
Că ceasornicul acesta există fără ceasornicar.

Foarte bine că e aşa, căci gheţarii cari se formează pe râuri plutesc la suprafaţă şi apa curge liberă pe dedesubt, păstrând o temperatură favorabilă fiinţelor, care trăesc în sânul ei. Fără excepţiunea indicată, rezervoarele noastre de apă s'ar umpleà îndată cu ghiaţă, care, neputându-se topì, ar puteà, să facă ca planeta noastră să nu fie locuită.

Aici avem un efect: mărirea volumului de apă în ghiaţă. O cauză: temperatura rece, care lucrează asupra moleculelor de apă, grupate într'un chip anumit; şi un scop determinat: conservarea vieţii în rezervoarele de apă şi pe planeta noastră, în general.

Alt exemplu. Cercéris e o insectă care se hrăneşte numai cu materie vegetală. Totuşi, înainte de a murì, aduce alăturea de ouăle ei, pe care nu le va vedeà deschizându-se, alte insecte de altă specie, care vor servì drept hrană larvelor viitoare. Numai că, deoarece acestea au nevoe de carne proaspătă, Cercéris nu ucide pe celelalte insecte, ci se mulţumeşte doar să le paralizeze, tăindu-le, ca un fiziolog îndemânatic, o anumită parte a sistemului nervos, spre a-şi menţine prada vie pentru progenitura sa. Şi acì avem un efect, care ne miră: prada păstrată vie. O cauză: instinctul insectei, care o împinge să pregătească această hrană; un scop: nutrirea larvei şi conservarea speciei.

Al treilea exemplu. Se povesteşte că celebrul medic englez Harvey a descoperit circulaţia sângelui, numai observând în vine nişte valvule aşezate regulat şi toate în acelaş sens şi care trebuiau să aibă un scop.

Va fi deajuns să facem aplicarea acestei legi duble la diferitele facultăţi ale sufletului, spre a găsì argumente în favoarea existenţii lui Dumnezeu. Astfel, prin inteligenţa mea, constat în univers minuni, cari întrec tot ce imaginaţia a putut concepe mai măreţ. Incă din antichitate, înainte de a o cunoaşte noi, Grecii numiseră lumea «cosmos» adecă ordine şi Romanii «mundus» adecă ceiace este elegant, curat şi frumos. Această impresiune s'a accentuat din ce în ce mai mult decând ştiinţa, progresând, a descoperit splendori nouă, fie că cu ajutorul telescopului se aruncă în lumea infinit de mare, fie că cu microscopul urmăreşte, până în ultimele tăeturi, lumea cea infinit de mică.

Să se gândească cetitorul, spre exemplu, la sorii, cari se învârtesc în spaţiu, la depărtare de mii de leghe de globul nostru şi a căror lumină întrebuinţează secole spre a ajunge până la noi, deşì străbate 300,000 Km. pe secundă, să se gândească apoi la acele lumi aşa de numeroase, care gravitează unele în jurul altora, fără să se ciocnească vreodată; căci ele ascultă de legi absolut statornice. Să se gândească apoi la microbii, de cari se vorbeşte atât de mult în zilele noastre, şi care, deşì sunt aşa de imper-

ceptibili, se bucură totuși de o putere așa de extraordinară, încât un savant francez Fleury, a putut scrie în *Revue des Deux Mondes* rândurile următoare: «Intr'o existență efemeră de câteva ore, pornită spre reproducere, microbii s'au înmulțit cu o repeziciune așa de mare încât s'a putut stabilì că una din aceste ființe mici, pusă într'un mediu favorabil, la adăpost de orice cauză exterioară de distrugere, ar da în 3 zile o progenitură de 47 trilioane de indivizi asemenea ei, toți la olaltă cântărind mai mult de 7 milioane Kgr. După 5 zile, realizând imaginea biblică, descedenții acestui germene unic, mai numeroși ca grăunțile de nisip, dintre cari unul singur e un munte pentru ei, n'ar aveà loc în imensitatea oceanului. Aceste minuni care se numără din ce în ce mai greu, atât de multe sunt, nu ne duc ele oare la concluziunea necesară, că există o inteligență superioară, care a creat toate legile universului? Afară de cazul când am găsì mai rațional să zicem despre o partidă de șah, jucată cu îndemânare, despre un cronometru admirabil sau despre o capod'operă literară: «Nimeni n'a intervenit spre a săvârșì aceste opere; ele sunt prea desăvârșite ca să nu fie efectul întâmplării». Tocmai ca sălbaticii aceia dintr'o insulă deșeartă, cari, găsind pe țărm o manta, rămășiță dintr'un naufragiu, au hotărît cu unanimitate, după o lungă și înfocată discuție, că n'a făcut-o nimeni, deoarece corespundeà prea bine cu scopul pentru care fusese făcută.

Nu, nu, apelez la bunul simț al cetitorilor și am convingerea că acest bun simț îi va face pe toți să raționeze astfel: Noi suntem în fața unui efect extraordinar: universul cu toate minunile lui. Trebue ca acest efect să aibă o cauză tot așa de extraordinară ca și el și anume: o forță inteligentă, atotputernică, care a creat această lume. Existența creațiunii implică existența Creatorului. Altminteri, legea cauzalității n'ar mai fi adevărată, fiindcă ar existà o mulțime de efecte fără cauză.

Dacă, dar, ne urcăm din cauză în cauză, plecând dela efectul constatat, ajungem la o cauză primordială, pe care o numim Dumnezeu. Știința are tot interesul să creadă în acest Dumnezeu, drept cauză a cauzelor, ca o stâncă solidă de care se izbește întreaga înlănțuire de cauze și efecte, căci a-l suprimà spre a-l înlocuì cu întâmplarea sau cu ceva necunoscut și nedeterminat, înseamnă a suprimà dintr'odată siguranța oricărei cercetări. De acì teza susținută foarte bine de Ernest Naville, că întemeietorii fizicei moderne au fost aduși la descoperirile lor minunate de credința în Dumnezeu. Datoria lor, după frumoasa expresiune a lui Kepler, e de a cugetà din nou cugetările lui Dumnezeu. Pascal imputà lui Descartes că reduce creațiunea la un bobârnac primitiv. Dacă cuvântul nu e a lui Descartes, el nu e mai puțin

drept, căci implică în chip neapărat un deget, care să deà bobârnacul, și trebue ca acest deget să fie al unei ființe foarte puternice ca să poată pune în mișcare universul, jucându-se cu el.

Dar nu numai urcându-ne din cauză în cauză găsim că inteligența trebuie să admită un Dumnezeu, ca autor a tot ce există, ci și urmând un drum invers: coborîndu-ne din efect în efect, ea descopere o succesiune de scopuri ieșind — ca să zicem așa — unele din altele. Astfel ea constată că între regnul mineral, vegetal și animal exisă o legătură strânsă. Primul pare a aveà de scop pe al doilea, care la rândul lui are de scop pe al treilea. Știința recunoaște din ce în ce mai mult că orice lucru din univers își are un scop, că dacă nimic nu vine din întâmplare, nimic n'ajunge la întâmplare, nici chiar firul de iarbă pe care-l călcăm în picioare și nici umila insectă a cărei vieață durează o oră.

Dacă e așa, nu putem, oare, fără a îndrăznì prea mult, să prelungim liniile și să întrezărim un scop final al universului din care facem parte? De ce, dacă toate mărunțișurile au un scop, totul n'ar aveà și el un scop?

Dar care va fi acest scop final al universului? Se pot născocì multe. Cred însă că nici unul nu e mai probabil ca Dumnezeu, dacă, cel puțin, Dumnezeu e punctul de plecare al universului și dacă existența lui e admisă în desvoltarea universului. Acesta din urmă ne va apăreà mult mai măreț și va stà în acelaș timp pe o bază mult mai solidă, dacă e limitat și înconjurat de Dumnezeu, dacă venind dela Dumnezeu, trebue să se întoarcă la Dumnezeu, devenind din ce în ce mai mult manifestarea splendidă a atributelor lui mărețe.[1]

Astfel, dar, inteligența noastră poate întrezărì pe Dumnezeu, când contemplă universul fie că se urcă din cauză în cauză până la origina acestuia din urmă, fie că se coboară din efect în efect până la desvoltarea lui finală. Și dacă e așa, știința poate să înainteze cu încredere, căci se află pe terenul cel mai solid și e sigură că niciodată nu va întâlnì în drumul ei arbitrariul.

Un raționament analog ne va conduce la acelaș rezultat, dacă avem în vedere facultatea noastră de a simțì și mai ales facultatea de a iubì. Plecând dela ființele inferioare, vedem că această facultate crește pe nesimțite dela o ființă la alta, devenind din ce în ce mai puțin instinctivă și spiritualizându-se treptat, ajungând apoi la iubirea unui amic pentru amicul său, a unui cetățean pentru patria sa, a unui tată sau a unei mame pentru copilul lor, ori a unui bărbat pentru femeia sa. Această iubire, spi-

[1] Desvoltarea desăvârșită a omenirii nu poate fi un scop când ne gândim bine la asta. Căci, atunci dupăce omenirea va fi ajuns la această desvoltare desăvârșită, dupăce ea va fi scos din pământ toate foloasele posibile, ce va rezultà de acì?

ritualizându-se și mai mult, va merge până la sacrificiul eroic de sine pentru cutare ființă iubită sau pentru cutare întreprindere generoasă. Omul se dă atunci cu totul, fără șovăire, impins par'că de o forță superioară.

Care e origina acestei forțe? De unde vine la om această facultate universală de a iubì, care-l poate ridicà pe aripi ca de vultur, până în vârfurile cele mai înalte? Din materie? Din combinațiunile atomilor inerți? Nu, de o mie de ori nu, ci dela o ființă care ea însăși e iubire și care nu e alta decât Dumnezeu. Pretutindeni în lume văd răspândite raze de iubire care luptă împotriva egoismului omului și animalului. Aceste raze mă fac să cred într'un soare, căci n'au putut provenì din nimic, trebue să aibă un focar, un soare și acest soare nu poate fi altul decât Dumnezeu.

Dar activitatea inimii mele n'are numai o origină, ci și un scop, un sfârșit. Intr'adevăr, această inimă a mea caută pretutindeni o ființă pe care s'o poată iubì în chip absolut. E tocmai ca un fluviu, care curge până ce se pierde în ocean. Dar, nici o ființă de pe pământ nu e destul de mare spre a o umpleà. Să mă tot alipesc de creaturile superioare cele mai de iubit și cele mai iubitoare, să tot simt în mine iubirea filială, frățească, conjugală, să tot încerc sensațiunile cele mai vii și cele mai curate, îmi lipsește totdeauna ceva, abizul inimei mele rămâne deschis, așteptând un obiect desăvârșit, singurul capabil de a o umpleà. Cu cât iubesc mai mult creatura, cu atât observ că ea nu mă poate mulțumì. De acì, pentru omul fără Dumnezeu, tristețea sfâșietoare, care adesea îl stăpânește pe vârfurile cele mai înalte sau la marginea mării, spre exemplu, atunci când contemplă minunile desfășurate sub ochii săi, sau când aude vreo capod'operă muzicală, care-i mișcă toată ființa sa. De acì silințele încordate ale adevăratului artist după un ideal, pe care-l întrezărește și pe care nu-l poate cuprinde.

Care va fi acest ideal? Care va fi obiectul desăvârșit după care inima omului suspină adesea fără să-și dea seama uneori? Nu va fi oare o ființă în care se vor reunì toate perfecțiunile? O ființă care să posedă absolutul și care ea însăș să fie absolutul? Dar nimeni altul decât Dumnezeu nu are aceste atribute. Inima mea, care vine dela Dumnezeu, e făcută pentru Dumnezeu. Numai Dumnezeu, care a creat-o, o poate umpleà. Ea îmi spune deci, că Dumnezeu există. Imi spune mai limpede chiar ca rațiunea, căci ea are rațiuni pe care rațiunea nu le cunoaște. Ea e un organ esențial care face pe om să creadă în Dumnezeu. Vai celui ce s'ar încercà să-i înăbușe bătăile! Ar pierde prin asta pe Dumnezeu, pierzându-și viața.

Un singur suspin al sufletului după mai bine, după viitor și ceva desăvârșit e o demonstrație mai mult decât geometrică a divinității, a zis marele filozof matematician Hemsterhuys.

Și cu multe veacuri înaintea lui, Platon zisese: «Omul își amintește de adevărata frumsețe, ia aripi și arde de dorința de a sburà spre ea: în neputința lui însă, tocmai ca pasărea, își ridică ochii spre cer».

Rațiunea și inima ne-au apropiat foarte mult de credința în existența lui Dumnezeu; voința ne va apropià și mai mult; căci am văzut că ea e esența omului, și e foarte aproape de conștiință. Dar, voința mea ca orice voință omenească, nu e absolut liberă. Pe lângă împrejurări din afară care o limitează, ea e înfrânată în interior și mișcată par'că de o forță internă într'o anumită direcțiune. Să mă tot îngreunez cu munca și cu plăcerea, eu simț totuș în urma mea, o mână nevăzută, care mă ține și mă îndreptează spre anumite lucruri, abătându-mă dela altele. Seamăn cu busola navigatorului, care orice va face, e totdeauna atrasă spre polul nord. Dacă mă abat din direcțiunea imprimată, simt o rezistență, care mă face să sufăr uneori foarte mult. Dacă, din contră, merg în direcțiunea aceasta, simt o mulțămire interioară care-mi poate procurà bucuriile cele mai mari.

Orb să fiu și tot trebue să recunosc că mai presus de voința mea există o voință superioară, dela care mi-e foarte greu să mă sustrag. De unde poate venì această voință? Din întâmplare? Nu, căci întâmplarea nu există. Dela mine? Deloc! fiindcă această voință misterioasă adesea contrazice pe a mea. Ea trebue să vină dela o ființă superioară, care are drepturi, probabil toate drepturile asupra mea, care, prin urmare, e suverană și care trebue să fie Dumnezeu. Deci Dumnezeu există.

Să facem un pas mai departe, să prelungim liniile și vom găsì pe Dumnezeu la marginea activității voinții, dupăcum îl găsim la marginea activității inteligenții și sentimentului. Intr'adevăr, pot să mă întreb, unde mă duce această obligație interioară, care mi-se impune și care e scopul urmărit de ea? Dar, examinând fiecare caz particular de obligațiune observ că sânt împins spre bine, concep o ordine de lucruri desăvârșite, un ideal moral, un bine suveran, cum ziceau cei vechi, cătră care mă simt atras în chip lăuntric. Și când mă gândesc la acest bine suveran, găsesc că e mult mai ușor să-l atribui unei ființe numite Dumnezeu, decât să-l concep în aer, abstract, bazându-se pe nimic. Acest bine, pe care sunt obligat moralminte să-l săvârșesc, îl pun în Dumnezeu, îl văd personificat în Dumnezeu și văd totdeodată că viața mea capătă o valoare cu totul nouă prin legăturile morale,

pe care obligaţiunea interioară mă face să le întreţin cu Dumnezeu. Dar, pentruca să fie aşa, trebue ca Dumnezeu să existe şi nu se poate să nu existe.

Voinţa binelui, care mi-e impusă de conştiinţa mea, mă obligă să cred în Dumnezeu ca personificare a binelui.

Toate acestea sunt confirmate de sentimentul responsabilităţii, pe care-l constat în mine. Cu toate teoriile moderne ale materialiştilor, ca a lui Lombroso şi altora despre iresponsabilitatea omului, pe care ar vrea să-l asemene cu o maşină pusă în mişcare fără voia ei, totuş prin structura sa, omul se simte şi se crede încă responsabil. Dar responsabil faţă de cine şi de ce? De o lege morală, pe care n'o cunoaşte poate încă lămurit, dar care i-se impune de o autoritate superioară şi care implică în mod necesar un Legislator suprem.

In rezumat, cele ce preced, se reduc la următoarele: Noi avem în noi ideea despre o fiinţă perfectă, care are toate perfecţiunile în chip absolut. Această idee poate fi mai mult sau mai puţin desvoltată, poate fi inconştientă şi vagă, noi o găsim totuş în adâncul oricărei fiinţe omeneşti, dacă intrăm în forul ei interior. Această idee nu poate fi o iluzie, fiindcă se impune în chip universal şi e tot aşa de veche ca şi omenirea. Să fie ea oare produsul eredităţii? Că în ea e un element de ereditate, nimeni nu tăgădueşte, dar ereditatea nu explică totul, ea nu explică absolut nimic, căci nu face altceva decât doar se dă înapoi în faţa problemei, care se pune din nou pentru primul om. De unde i-a venit lui această idee despre o Fiinţă care să întrunească toate perfecţiunile? Singura soluţie e de a afirmà existenţa lui Dumnezeu, singurul care a putut pune în om această idee, fiindcă numai el îi poate da realitatea pe care o presupune.

Ajunşi la acest punct al studiului nostru, trebue să mărturisim că argumentele precedente n'au valoare decât pentru acela care adaugă la ele şi dovada decisivă a experienţii. Pascal a zis: «Cele mai bune argumente sunt acelea pe care ni-le facem noi înşine» fiindcă ele sunt cele mai potrivite cu fiinţa noastră intelectuală şi morală. De asemenea, vom spune sus şi tare, că omul n'ajunge la o siguranţă deplină cu privire la Dumnezeu, decât atunci când a făcut experienţă cu El, dacă mă pot exprimà astfel. Şi ca să facem această experienţă, cu alte cuvinte, ca să intrăm în raporturi directe, personale cu el, ni-se deschid înainte două căi: calea ascultării şi calea rugăciunii.

Prima constă în a urmà cu fidelitate indiciile conştienţei, mergând exact după luminile pe care le-am primit atât în lucrurile cele mici, şi chiar foarte mici, caşi în cele mari. Adevărul fiind, în fond, de esenţă morală, se câştigă prin acte morale.

Ca să cucerești adevărul, trebue să-l practici. Ascultarea de glasul lăuntric procură omului bucuriile cele mai curate, bucurii intense, care-l duc foarte departe, mai pre sus de lumea materială, în regiunea superioară a lumii morale, unde prezența lui Dumnezeu devine un fapt sensibil. Aceste bucurii sunt de așa natură, încât omului i-se pare că vin dela o ființă plină de iubire care e foarte aproape de el și care-l face să-i simtă prezența tocmai prin aceste bucurii. Dupăcum o fată tânără e cuprinsă de o emoțiune puternică și-și simte inima plină de fericire, când logodnicul e aproape de ea, mai înainte de a-l fi observat ea chiar, tot așa tresaltă și sufletul, când divinul lui Logodnic îl face să-i simtă prezența, în urma unui act de încredere și de ascultare. Ascultarea n'are nici o valoare când e vorba să facă pe om să creadă în Dumnezeu, însă experimentarea lui Dumnezeu prin ascultare, conduce direct la siguranta existenței lui Dumnezeu.

Și aici o altă cale se deschide înaintea omului, care vrea să se apropie de Dumnezeu și să progreseze în această siguranță. Această cale e rugăciunea. Ea e mai dreaptă și față de cealaltă, e ca sborul față de mers. Foarte mulți pot spune, că, credința lor s'a născut din rugăciunile lor. In copilărie, spre exemplu, au fost ascultați în chip așa de vizibil, au putut constată într'o mulțime de amănunte din vieață lucruri așa de isbitoare, încât nu s'au mai putut îndoì de existența unei ființe, care le ascultă plângerile. Am puteà cità multe exemple în această privință. Nu voiu cità însă decât unul, dar foarte sigur și al cărui adevăr e garantat.

Un tânăr ucenic dela o farmacie, mai mult sau mai puțin necredincios, fu deranjat într'o noapte din somn de un băețaș, care-i cerù un medicament pentru mama sa, care erà pe patul de moarte. In grabă el luă un șip de otravă și dete din el o sticluță clientului inoportun. Abià dispăru acesta din urmă, și ucenicul observă greșala pe care o făcuse. Aleargă în stradă și strigă în gura mare, după băiat, dar înzadar.

Atunci o neliniște nespusă cuprinse pe bietul tânăr. Par'că vedeà pe biata femeie, căzută în chinuri grozave din cauza otrăvii. I-se părù că el însuș e pierdut ca un ucigaș. Deodată, în desnădejdea lui, își amintì de rugăciunile pe care-l învățase mamă-sa în copilărie. Și împins parcă de o forță irezistibilă, se aruncă în genunchi și rugă pe Dumnezeu să-i deà o dovadă că există, scăpându-l din nenorocirea în care se află. Abià își terminase rugăciunea, când o lovitură puternică se auzì la ușe, se grăbì spre ușă și recunoscù pe băețașul, care, abià mai putând respirà, plângeà cu lacrămi calde, și-i anunță că, fugind, a căzut și a spart sticla. Din ziua aceea, ucenicul necredincios devenì un credincios înverșunat.

Ştiu, că cel ce e hotărît să nu creadă, va puteà zice că în povestirea aceasta nu e nici o dovadă despre existenţa lui Dumnezeu, căci e vorba de fapte naturale, care s'ar fi produs şi fără rugăciune. Se poate. Nu tăgăduesc. Şi noi spuneam la început: existenţa lui Dumnezeu nu se poate demonstrà matematiceşte. Totdeauna, spre a crede în Dumnezeu va trebuì să facem un act individual de credinţă şi de voinţă. El nu se demonstrează. Se arată numai. Dar de îndată ce vrem să credem, argumentele raţionale vin în mare număr să ne sprijinească şi să ne confirme credinţa.

Iubite cititor! dacă te mai îndoeşti de existenţa lui Dumnezeu, crede cel puţin în unul care s'a îndoit şi el şi care îţi înţelege îndoelile. Lasă raţionamentele şi dă-ţi toată silinţa să faci experienţă cu Dumnezeu, chiar dacă ca celebrul apostol francez din Alpii superiori, Felix Naef înainte de convertirea sa, n'ai puteà adresà lui Dumnezeu altă rugăciune decât asta: Oh! Doamne, dacă exişti, mântueşte-mi sufletul!

Fă rugăciunea aceasta adesea, fă-o cu sinceritate şi din toată inima. Dar în acelaş timp, intră în tine însuţi, în adâncul fiinţii tale, priveşte bine înlăuntru, priveşte bine şi vei vedeà imaginea Dumnezeului tău. Ascultă cu atenţie şi vei auzì glasul lui plin de iubire. Nu te mai împotrivì impulsiunilor inimii; lasă-te dus de ele, căci ele sunt marea iubire dumnezeiască, ale cărei valuri te vor duce la ţărmul veşnic, în braţele lui Dumnezeu.

Căci, la urmă, nu e altă alternativă decât aceasta: ori există Dumnezeu, ori nu există. Dacă nu există, suntem cufundaţi într'un haos grozav. Omul ieşit din neant şi pe punct de a intrà iar în neant, printr'un efect al întâmplării, se găseşte suspendat între două abisuri. Oscilează câteva momente între amândouă, înainte de a dispăreà în prăpastia adâncă. Pentru el nu mai e nici o siguranţă intelectuală, nici morală; căci, cum să se încreadă în legi oarbe, care pot fi turburate dintr'un moment într'altul, şi care nu sunt, probabil, decât produsul întâmplării? Nu mai există nici garanţie pentru viitor: el înaintează cu paşi şovăitori spre necunoscutul gol şi decolorat. Gândurile, afecţiunile, aspiraţiunile şi voinţa lui sunt simple iluzii. In locul unei stânci solide, pe care să se poată sprijinì, el are sub picioare nisipul nestatornic din deşert, iar dincolo de acest deşert, întunerec şi moarte. Vieaţa lui nu e decât un fum, care se risipeşte, spuma unui val împins de alt val, care apare spre a dispăreà. Mai face atunci să ieşi din neant şi nu e mai bine să te reîntorci cât mai repede în el, cum predică Buddha şi pesimiştii vechi şi moderni?

Dacă, din contră, Dumnezeu există, dacă El umple universul cu prezenţa Lui, dacă a însemnat fiecărei creaturi un plan anumit,

dacă venim dela El spre a ne întoarce la El, dacă totul ascultă de legi stabile, care sunt expresiunea voinţii Lui perfecte, dacă Dumnezeu, care e idealul moral personificat, ne învită să intrăm în comuniune directă cu El, spre cea mai mare fericire a noastră, într'un cuvânt, dacă lumea morală e o realitate şi dacă toate luptele, toate suferinţele şi toate sforţările noastre în mijlocul acestei lumi imperfecte trebue să ajungă într'o zi la posedarea lui Dumnezeu şi a perfecţiunii, într'o imensă fericire, care nu va aveà sfârşit, atunci, — o! atunci face să trăeşti; vieaţa e mare şi frumoasă cu toate mizeriile ei, lumea şi fiecare din fiinţele care o compun, îşi are raţiunea de a fi, şi noi putem trece dela pesimismul cel mai negru la optimismul cel mai măreţ!...

Dim. I. Cornilescu.

RELAŢIILE BISERICII ROMÂNEŞTI CU RUSIA ÎN VEACUL XVII.

Reflexii referitoare la scrierea dlui prof. **Dr. S. Dragomir.**

Avem înaintea noastră, sub titlul de faţă, o lucrare istorică serioasă şi de bun augur, pentru autor şi pentru istoriografia noastră bisericească.

Legătura de prietenie cu autorul acelei lucrări şi legătura autorului cu «Revista Teologică» nu ne dispensează, din contră, ne îndeamnă să stăruim în coloanele acestei reviste — bine înţeles din consideraţii superioare — asupra îndoitei valori: a lucrării şi a autorului.

N'avem deci decât să deschidem Analele Academiei Române.[1] Prof. universitar din Bucureşti şi membru al Academiei Române, dl I. Bogdan, spune (o. c. 233): «... Constat cu deosebită plăcere, din această întâia încercare mai mare a d-lui Dragomir, că acest tinăr profesor al seminarului Andreian dela Sibiiu este bine pregătit pentru cercetări de istoria bisericii române, că ştie să lucreze şi are multă râvnă pentru cercetările arhivalice, fără de cari istoriografia noastră bisericească nu poate să facă nici un pas înainte.

«Aşa fiind, recomand cu căldură Secţiunei istorice să decidă a se tipări în *Analele* Academiei Române manuscrisul d-lui S. Dragomir, atât studiul întroductiv, care cuprinde 92 pp., cât şi Anexele, cari cuprind 177 pp. de texte ruseşti cu traduceri româneşti».

De fapt, lucrarea d-lui Dragomir a şi apărut în Analele Academiei Române.

---

[1] Seria II. Tomul XXXIV. 1911—12. Partea adm. şi desbaterile, la pg. 232—234.

«Faptele pe cari le povesteşte dl Dragomir sunt cunoscute de foarte puţini cercetători. Unele au fost publicate... Multe sunt însă cu totul necunoscute, deoarece sunt scoase din acte încă nepublicate ale Arhivelor ministerului de externe din Moscva... Altele sunt din «Actele greceşti» ale Arhivelor», pe cari dl D. le-a cercetat în Moscva

Lucrarea d-lui Dragomir are următoarele capitole: 1. Cei dintâi clerici din ţările româneşti peregrini în Rusia. 2. Clerici ardeleni peregrini în Rusia. 3. Iconografi ruşi pentru bisericile moldovene. 4. *Legăturile politice în numele ortodoxiei* între Gheorghe Ştefan şi Ţarul Rusiei. 5. *Călătoria mitropolitului Sava Brancovici la Moscva.* 6. Legăturile mitropolitului Dosofteiu cu Rusia. 7. Legăturile lui Şerban Cantacuzino cu Rusia. 8. Cei din urmă clerici români în Moscva. 9. Scrisoarea mitropolitului Teodosie către patriarhul rusesc Adrian la 1700.

De sine înţeles, nu putem nici măcar schiţă cuprinsul variatului material, plin de lămuritoare amănunte, cuprins în scrierea de sub întrebare. O deplină idee poate cineva să-şi câştige despre valoarea acestei lucrări numai cetindu-o întreagă, dar nu fără de oarecare orientare asupra materialului istoriografic, pe care îl completează şi lămureşte dl Dragomir.

Ne mulţumim, deci, numai să spicuim de ici-colo, câte ceva spre a o face cunoscută.

*
* *

Dl Dr. S. Dragomir tratează un material istoric relativ la veacul XVII, în care popoarele de credinţă şi rit oriental (Rutenii din Polonia şi din Ungaria, şi Românii din regatul ungar de azi), cari se aflau în circumscripţia unor state politice de altă credinţă, au avut a suferì atât de mult pentru credinţa lor.

Intre clericii români ardeleni peregrini în Rusia în veacul al XVII., cari au căutat alinarea suferinţelor prin cereri de milă dela Ţarul rusesc, autorul ne spune de trei călugări — ieromonahul Teodosie, ieromonahul Ghedeon şi monahul Mardarie dela vechea mânăstire a Prislopului, plecaţi în Rusia la a. 1628.[1]

La 1629 a plecat în acelaş drum după milostenie şi *mitropolitul Longin* dela mânăstirea Sf. Nicolae din Jenopolea, dar fără rezultat, nefiind slobozit să vadă «ochii» Ţarului.[2]

Mitropolitul nostru *Iorest*, adăpostit la mânăstirea din Putna după scoaterea sa din scaun, pleacă la 1645 spre Moscva, unde se jeluește de nedreptăţile ce i s'au făcut, prin alungarea dela mitropolie.

[1] Dr. Dragomir: Contribuţii... pag. 11.
[2] O. c. pg. 12.

Mitropolitul Iorest — ne oprim la dânsul din adins — duce cu sine mărturia bună a lui Vasile Lupul Vodă și mai ales mărturia bună a mitropolitului și episcopilor Moldovei, că a fost judecat cu «*mărturii mincinoase*», din cauza că *nu s'a lăsat convertit la calvinismul* ce devastà pe atunci cu furie biserica românească din Ardeal, și că «*tot ce a avut a luat dela el*», mai pe urmă că și libertatea personală i s'a redat numai prin chezășia alor 24 inși, pe a cărora garanță l-a împrumutat craiul Gheorghe Rákoczy cu o mie de taleri, pe cari mitropolitul are să-i întoarcă vistieriei crăiești.[1]

«Prin documentul acesta — spune dl Dragomir — se șterge urîta bănuială, ce s'a adus acestui mitropolit, «care nu puteà fi un stricat și un netrebnic,[2] odată ce întreg clerul moldovenesc din acel timp îi luà în scris apărarea» — cum cu dreptate observă dl Iorga».[3]

In anul 1651, un alt «*mitropolit*», *Sofronie* din cetatea *Lipova-Giula,* dar cu sediu în mânăstirea Hodoșului, erà în acelaș drum după milostenie.[4]

La 1662 merge la Moscva «*mitropolitul*» *Teodosie din Vârșeț*, împreună cu un arhimandrit, un arhidiacon și un diacon, toți trei aceștia din mânăstirea bănățeană a Voditei.[5]

Cel mai de frunte cleric de al nostru, peregrin în Rusia, a fost mitrop. *Sava Brancovici.* În capitolul special (pag. 34—42) rezervat acestuia, dl Dragomir are multe amănunte de un deosebit interes, din mijlocul cărora răsare cât mai plină de demnitate persoana acestui chiriarh-martir.

Mitropolitul, provăzut cu scrisoarea de recomandare dela principele Apaffi și dela regele Ioan Casimir al Poloniei către Țarul Alexie Mihailovici, e primit de acesta cu mare cinste și i se fac mari daruri și pe lângă aceasta își exopereazä și un hrisov de danie dela acelaș Țar în favorul mânăstirei Bălgradului.[6]

Dl Dragomir a dat și de urma altor clerici peregrini dela noi. Astfel la 1697 se aflà în Moscva *protopopul Vasile Hoban al Brașovului,* care a exprimat Țarului mulțumita brașovenilor pentru milostenia primită înainte cu trei ani, și cere altă milă.[7]

Nu voiu să întrelas a atinge acì, măcar în treacăt, că dl Dragomir a fost tot atât de norocos în aflarea mult mai multor

[1] Dr. Dragomir: Contribuții... pag. 13—14 și Adnexa: pag. 105—106.
[2] In aceste colori ni-l prezintă decedatul canonic Bunea.
[3] Dr. Dragomir: o. c. pg. 14.
[4] O. c. pg. 15-16.
[5] O. c. pag. 16.
[6] Vezi o. c. documentele adnexate sub XXIV., XXV. și XXIX.
[7] O. c. pag. 65.

clerici peregrini din Principatele-Române, la Țarul rusesc, cu cereri de milă pe seama mitropoliilor și mai ales a mânăstirilor. Pe aceștia însă nu-i mai înșir mai deaproape.

Dacă «Marelui Țar... domnului și oblăduitorului dăruitor și nutritorul ortodocșilor împrăștiați în diferite alte locuri»[1] i s'au adresat cereri de milă mai mult din partea clericilor dela noi, — apoi cererile celorlalți clerici români din Principate, au avut și alte obiecte, decât numai mila.

Astfel ni se arată frumos și cu mult interes misiunea arhimandritului Varlaam din Moldova — ajuns mai apoi mitropolitul Sucevei — trimis de Vodă Miron Barnovschi, spre a comandà niște icoane din Moscva, pentru mânăstirile nou zidite de acest Domn.[2]

Plin de interes este de asemenea capitolul VI.: Legăturile mitropolitului Dosoftei cu Rusia.[3]

Dosoftei iscusitul versificator pe românește al Psaltirii și om de carte, cere din Rusia tipar, spre a tipărì cărțile cari le-a tradus în românește din limba greacă și cea slavonească, «fiindcă la noi — zice mitropolitul — *a dispărut știința* de carte și sunt puțini cari înțeleg limba cărților».[4]

Autorul ne arată și amănuntele tragediei sfârșitului acestui mitropolit, care angajat față de Rușii cari erau în război cu Turcii, după biruința cestor din urmă a trebuit să-și părăsească patria și scaunul mitropolitan, pentru a o sfârșì în mizerie și să încaseze în loc de ajutor, numai cuvinte de mângăiere dela patriarhul rusesc, care, mai nainte în vremea petrecerii sale în scaunul mitropolitan din Suceava, făcuse din Dosofteiu «dreptul și de Dumnezeu inspiratul Moise» «și înțeleptul împărat Solomon» al românilor (capitolul citat).

Nu mai puțin norocos a fost dl Dragomir atunci, când a scrutat și după «Legăturile politice în numele ortodoxiei între Gheorghe Ștefan și Țarul Rusiei» (capitolul IV)[5] și după «Legăturile lui Șerban Cantacuzino cu Rusia» (capitolul VII)[6]

Legăturile aceste sunt încercate, de o parte, sub presiunea multelor șicane și chiar năvăliri din partea Turcilor asupra creștinilor ortodocși, iar Ștefan Vodă își închină Țarului rusesc țara,

---

[1] Așa l-a agrăit mitropolitul Sava Brancovici pe Țarul Alexie Mihailovici prin scrisoarea sa predată în biroul ambasadorilor din Moscva. O. c. Adnexa XXVII.

[2] Vezi mai de aproape capitolul III.: Iconografii ruși pentru bisericile moldovene. O. c. pag. 17—28.

[3] O. c. pag. 42—54.

[4] O. c. pag. 43.

[5] O. c. pag. 28—34.

[6] O. c. pag. 54—61.

cu gândul ca în tovărășie să facă afront încălcărilor turcești, lucru care însă nu s'a realizat.

Tot în acelaș semn al ortodoxiei încearcă și Ștefan Cantacuzino a închegà legături politice cu Rusia, către sfârșitul veacului XVII. In anul 1688, pe la început, aflăm, că Domnul român se servește spre acest scop de arhimandritul Isaia din Athos, pe care-l trimite la Moscva. Dar de ideia unei alianțe creștine ortodoxe pentru înfrângerea Turcilor erau însuflețiți și alții, între cari și expatriarhul Dionisie al Constantinopolului. Acesta are către Țarii Ioan și Petru Alexievici următoarele cuvinte aprinse: «Toate statele și puterile s'au ridicat asupra Antihristului... iar împărăția voastră doarme. Toți ortodocșii așteaptă sfânta voastră împărăție: Sârbii și Bulgarii, Moldovenii și Muntenii... Sculați-vă, nu adormiți, veniți și ne mântuiți. Eu am venit în părțile aceste, adecă în Ungro-Vlahia, și am aflat aici pe prea pravoslavnicul și apărătorul și luptătorul pentru credința creștinească, pe Domnul Munteniei, care-i din neamul Cantacuzinilor...» Dar nici acest însuflețit apel nu a avut rezultate reale.

Dar flamura ortodoxiei a fost fâlfâită în bătaia vânturilor din acele aprige vremuri, nu numai în sânul apărării creștinilor răsăriteni de către Turci, ci și față cu propaganda papistă.

«*Vremea despre care vorbim acum* — zice d-l Dragomir — *e cea a noului asalt al catolicismului* (N. Iorga: Istoria bis. rom. I. pag, 402), *când acesta*, prin *îndrăzneala fără de margini a Iezuiților* și prin *politica urmată în acest senz a Casei de Austria, voià* ***cu orice preț*** *să cucerească pe Români*».[1]

De aceea, la 1688, când arhimandritul Isaia din Athos se achită de misiunea sa la Moscva, cere ajutorul țarilor nu numai contra Turcilor, ci și în contra propagandei papiste, «căci papistașii, totdeauna au pismuit biserica ortodoxă. Și dacă au ocupat armata împărătească și venețiană vr'un oraș *în Ungaria și în Morèa*, unde se află biserici ortodoxe, *au început pe toate a le silì și întoarce la unie sau a le preface în biserici catolice.* ***Sub jugul Turcilor****, cu toate că le e greu să trăească*, totuși ***în credință nu li-se face nici o siluire și prigonire.***[2]

Arhimandr. Isaia spune și aceea, mai departe, că «a trecut *prin Ardeal,* care s'a lăpădat de Turci și s'a supus Cesarului. Sunt mulți oameni bine credincioși de legea grecească acolo, cari *au început a fi siluiți în credință de Papistași*...

In Ardeal e mare supărare și suspinare din pricina acestei siluiri a creștinilor la unie*, căci sub jugul turcesc aveau greutăți numai în dări, iar în credință nu le venià sîlă*».[3]

---

[1] O. c. pag. 72. — [2] O. c. pag. 58. — [3] O. c. pag. 59.

Ba spune arhimandritul Isaia şi aceea, că «anul trecut a fost în solie la Şerban un «arţibiscup» din Viena, ca să-l învite să se supună Cezarului».

In această ordine de idei remarcăm şi scrisoarea dela 1700 a mitropolitului Teodosie din Bucureşti către patriarhul rusesc Adrian, căruia i-se plânge, că «*nu atât din partea păgânilor necuraţi* întimpină greutate sfintele lucruri bisericeşti (căci ei chinuesc şi năcăjesc foarte neamul creştinesc în privinţa politică şi naţională), *cât din partea papistaşilor se fac în toate ţinuturile lor mari siluiri, mari ispite şi mari prigoniri, ca să-i convertească la sine,* la duşmanii dumnezeeştii biserici a răsăritului... ***Unde stăpânesc şi domnesc*** (papistaşii), ***o fac aceasta cu puterea, iar unde nu domnesc, turbură necurmat cu înşelăciune şi cu viclenie,*** *aceasta nestricată şi nepătată, adevărată şi cea mai de frunte biserică*»...[1]

Ce mult spunătoare este această caracterizare astăzi, când ni-s'a dat să vedem realizat şi Hajdu-Dorogh-ul!!...

*
* *

...Şi, de nu ni-ar luà în nume de rău nici Redacţia, nici cetitorii, nici — mai presus de toate — d-l Dr. Dragomir, în legătură cu elogioasa apreţiere din partea Areopagului nostru cultural, ni-am mai permite să adaugem câteva cuvinte.

Istoriografia noastră bisericească, de al cărei rost l-a apropiat atât de mult recenzentul său pe d-l Dragomir, are şi o specială *chemare românească.*

Până la finea veacului XVII toţi românii de pretutindenea au format o unitate religioasă în credinţă şi în rit, dacă nu au putut fi una şi din punctul de vedere administrativ bisericesc.

A scrie istoria noastră bisericească premergătoare veacului XVII înseamnă a scrie istoria neamului românesc însuşi, din data ce tocmai manifestaţia vieţii religioase româneşti a fost cea mai completă şi mai ordonată, întrucât a permis-o aceasta barbaria vremurilor rele.

Iar dacă istoria noastră, pe cât timp va fi călăuzită de sentimentul pentru adevărul istoric nu poate şi nu-i e permis să intenţioneze măcar a pune obroc peste ortodoxismul neamului românesc rămas ortodox până astăzi în partea sa absolut covârşitoare, istoriografia noastră de aici încolo e datoare să urmeze aceiaşi cărare dreaptă, care duce la aşezarea ortodoxismului nostru în cuvenitul sfeşnic, pentruca şi în viitor acela să călăuzească vieaţa sufletească a românismului.

[1] O. c. pag. 73—74.

Din cât îl înţeleg pe dl Dragomir, d-sa se află tocmai pe această cărare.

N'am accentuà cerinţa păstrării ortodoxismului în vieaţa religioasă a neamului românesc, dacă nu ne-ar silì istoriografi străini de neam și de cei din sânge românesc şi dacă nu ni-ar porunci-o aceasta învăţămintele triste şi amarele roade, pe cari actual le culege neamul românesc din alianţa dogmatică, zisă «unire» cu Roma.

Cine nu o ştie, oare, că poporul românesc se află tocmai pe acel teren de litigiu, asupra căruia nici după o rivalitate încordată de peste o mie de ani, nu s'a decis încă cine să stăpânească: Ortodoxismul răsăritean ori Papalitatea romană.

Ortodoxismul nostru, devenit — în afară de unitatea credinţei — absolut independent faţă cu principalul chiriarh al ortodoxiei, e mereu ţinut în ochi ca pradă din partea Romei papale, care, spre a ne cucerì bisericeşte, s'a asociat cu Casa de Austria (cum spuneam mai sus) iar acum, cum ştim cu toţii, Papalitatea (care veşnic a ţinut cu cel mai tare!) jertfeşte o seamă din Românii uniţi pe altarul episcopiei unite de Hajdu-Dorogh, ridicat de politica maghiarizătoare a Statului ungar.

Una din cele mai de căpetenie arme ale Papalităţii, cu care crede să facă şi mai mari cuceriri religioase în sânul neamului românesc ortodox, este acela de a ne influinţà istoriografia bisericească şi chiar a ni-o face ea însaşi, prin agenţii săi aflători în sânul bisericii papale sau chiar şi în sânul neamului nostru românesc, ca uniţii cu Roma.

Deschid d. e. broşura profesorului de istorie bisericească la universitatea din Strassburg, Dr. A. Ehrhard, «Die Orientalische Kirchenfrage und Oesterreichs Beruf in ihrer Lösung» şi găsesc că pentru a promovà unirea bisericilor răsăritene în general, Austria catolică are o specială misiune de împlinit (pag 5), din data ce în întreagă lumea e considerată ca o putere de stat catolic şi ca avantgarda catolicismului faţă de Orient (o. c. p. 47). Iar între mijloacele pentru realizarea acestei chemări religioase a Austriei (în care categorie vine, de sine înţeles, şi regatul Ungariei), este pus şi acesta: Teologii austriaci (alăturea, deci, de ei şi cei unguri) să desgroape din ruinele trecutului deosebitele terene de vieaţă ale bisericilor răsăritene, să scruteze istoria lor, prestaţiile lor spirituale bisericeşti, religioase şi culturale; să nizuiască la risipirea prejudiţiilor orientale, să combată concepţiile lor despre biserica apuseană, despre primatul papal, în fine să netezească drumul către reuniunea bisericească,[1] care, după cel mai nou punct de

[1] O. c. pag. 54.

mânecare al Papalității este — nu cel din sinodul florentin, cu admiterea numai celor 4 puncte esențiale, ci — de a primì și crede totul ce primește și crede biserica Romei.

Principele Maximilian de Saxonia, profesor la universitatea din Freiburg (Elveția), în scrierea sa «Vorlesungen über die orientalische Kirchenfrage» reprezintă acelaș punct de mânecare de a ne câștigà succesiv pe noi pe răsăriteni, prin mijlocirea influințării istoriografiei noastre bisericești, și adauge și ideia, de a divulgà printre răsăriteni publicații cu atare scop (pag. 236).

Dar principiul acestei influințări a ortodoxismului nu e nou, și el a devastat mai întâi credința și instituțiunile răsăritene ale însăși bisericii unite.

Mai nainte, în veacul XVIII, chiar și sinodul dela 1739 al uniților noștri încă ținea că unirea sub Atanasiu s'a făcut numai în cele 4 cunoscute puncte statorite la Florența.[1]

Sinodul electoral al uniților, din anul 1868, se identifică cu membrul său Ioan Antonelli recunoscând «starea de confuzie și decadență, în care ajunsese biserica noastră» (a uniților); «află cauza răului întru împedecarea vieții sinodale și în schimbarea disciplinei și instituțiunilor noastre bisericești pe cale anticanonică»[2] și în suplinirea acelora pe cale absolutistică cu «instituțiuni cu totul străine», «prin bărbați crescuți în institute jezuitice»[3] și că și unirea însași s'a făcut «*numai* întru aceste patru puncte»...[4] Și totuși astăzi, — grație iezuitismului, care a triumfat asupra românismului în sânul bisericii unite cu Roma — în mitropolia unită se crede și se mărturisește tot ce se crede și se mărturisește la Roma.

Aceasta desăvârșită izbândă dogmatică a papalității a mers paralel cu crearea unui curent de *istoriografie unită,* mai mult papistă decât românească, în sinul bisericii unite; curent, care, spre durerea noastră și spre bucuria și câștigul străinului, face exces de cult divinizând «sfânta» unire cu Roma și trăgând în noroiu tot trecutul bisericii ortodoxe române și pe chiriarhii ei, iar de «schisma» (uneori «erezie» chiar) neamului românesc își tem *mântuirea sufletului,* pe care mai bucuros vor s'o aibă în sânul bisericii papale, până și cu rizicul perderii caracterului național. (Ideia din «Cultura creștină» dela Blaj)...

---

[1] La Nilles: Symbolae II. 546: Decretul 5 al sinodului sună astfel: Sacram *unionem continentia 4 puncta* perpetuo et irremisibiliter noster v. clerus observabit et tenebit; *ad plura autem nullo sub praetexta adigatur.*

[2] I. I. Moldovan: Acte sinodale I. pag. 31.

[3] O. c. pag. 32.

[4] O. c. pag. 32.

Aici voiam s'ajung cu vorba de mai sus și să adaug, că, din punctul de vedere al interesului superior al românismului, e mai mult decât fatalitate pentru românism, că alăturea de detentorii puterii de stat prefăcuţi în precupeţi religioși ai Romei, cu gând de a obţineà și situaţii etnice nouă în vieaţa de stat, ca d. e. în regatul unguresc prin episcopìi ca cea de Hajdu-Dorogh — stau pe terenul istoriografiei bisericești agresiunile confesionale (— foarte regretabile între atâtea lucruri cuminţi —) ale învăţatului canonic decedat Dr. A. Bunea și măruntele cârteli pătimașe ale Cernăienilor dintre ortodocşi şi ale Pâclișenilor dintre uniţi.

Un mic cuvânt cătră D-Ta, dle Dr. Dragomir: Chemarea D-Tale pe terenul istoriografiei noastre bisericești este bine determinată, Te-a consacrat spre aceasta cel mai înalt Areopag cultural românesc.

Iţi doresc în această chemare să poţi plivì și aruncà în foc toţi spinii şi mărăcinii ce s'au ivit pe câmpul istoriografiei noastre bisericești, şi în locul lor să sameni, aşa frumos, cuminte și fără de patimă, dupăcum ai și început, — sămânţa adevărului istoric din care să răsară mărire și cinste peste trecutul neamului și ortodoxiei noastre!

Un cleric ortodox.

PREDICĂ LA ÎNMORMÂNTAREA UNUI COPIL.[1]

«Nu plângeţi; nu a murit, ci doarme».
(Luca c. 8 v. 52).

Iair, mai marele sinagogii jidovești, după ce se convinse, că tot ajutorul omenesc şi al legii sale se adeverì de netrebnic în faţa chinurilor mari, care torturau pe biata sa copilă, ca un părinte, care aveà cea mai adâncă iubire pentru fiica sa, frământându-şi creerul asupra mijloacelor de mântuire ce le-ar mai puteà cercà pentru copila sa suferindă, îi venì în minte de acel Isus, vestit de popor, despre care se spuneà că face şi minuni. O rază palidă de nădejde începù a licărì în sufletul său sdrobit de durere. Fascinat de această slabă schinteie îşi părăseşte casa şi pe toţi ai săi; lasă în gura morţii pe nefericita sa copilă şi aleargă nebun să găsească pe acel salvator.

Încunjurat de mulţime de oameni l-a găsit pe blândul Isus, sădind în inimile celor ce-l împresurau sămânţa învăţăturilor sale, din care aveà să răsară arborele mare, la umbra căruia să-şi găsească odihnă lumea milioanelor de suflete ale creştinilor de mai târziu.

Tremurând de frică, istovit de puteri căzù Iair înfrânt la picioarele Învăţătorului. Iar Isus, ca să întărească nădejdea slabă a celui, pe care numai desperarea neţărmurită îl aduse la dânsul, înaintea lui şi a întregei mulţimi vindecă pe femeia, care de doisprezece ani suferise în boala sa.

[1] Cuvânt ţinut la înmormântarea copilului Tiberiu, fiul colegului meu Petru Marșieu.

Speranţa sleită a lui Iair, — chemată la vieaţă, — făceà să curgă grăbită valuri de noue puteri în vinele trupului amorţit mai nainte. Cu toată încrederea se alipì de acest făcător de minuni, căci simţeà lămurit de acum că numai acesta va fi în stare să aducă mântuirea dorită casei sale. Sufletul său alintat acum în leagănul simţirilor noue, calde şi mângăitoare, trebuià să îndure şi ultima grozavă încercare. Un argat sosì. Ştirea lui fù scurtă şi crudă: «Fiica ta este acum moartă, nu mai supără pe Învăţătorul». (Luca c. 8 v. 49). Deabià îşi întoarse însă Iair privirea sa pierdută spre Isus, când în urechi îi răsună cuvintele hotărîte şi pătrunzătoare ale celui ce-l luase sub ocrotirea sa: «Nu te teme; crede numai şi se va mântuì». (c. 8 v. 50). După acestea Isus cu Iair, în fruntea norodului, — cel însetat de minuni, — grăbiră spre casa mai marelui sinagogei. Prea târziu sosiră. Argatul trimis le spusese adevărul. Sârmana copilă adormise pe vecie. Dar ce erà târziu pentru oameni, nu erà târziu pentru Dumnezeu. Stăpânul vieţii şi a morţii cu cuvinte blânde mustrà pe ceice nu voiau a mai contenì cu tânguirea, jalea şi plânsul, zicându-le: «Nu plânge-ţi; nu a murit ci doarme». (Luca c. 8 v. 52). Toţi ştiau, că fata a murit şi chiar de aceea cu suflet revoltat şi jignit priveau la cel ce despreţuià moartea. Făcătorul vieţii însă, ca să dovedească în faptă că moartea e numai un somn, şi acel ce a lăsat să fie vieaţă pe pământ, e în stare să readucă vieaţa în lutul înrecit, rostì porunca: «Fecioară, zic ţie scoală-te» (c. 8, v. 55). Iar sufletul blând şi nevinovat, care mai nainte pluteà printre îngerii Domnului, iar întră în chipul roabei, ce îl părăsise, ca astfel să le deschiză mintea oamenilor, să înţeleagă învăţătura cea mare, care să le fie de acì înainte spre întărire, razim, mângăere şi fericire vecinică.

Poporul a înţeles şi s'a cutremurat la vederea celui ce a biruit moartea. Vesel şi mângăiat s'a reîntors fiecare la vatra sa.

*

«Nu plângeţi — vă strig şi eu cu Hristos, — că fiul vostru n'a murit ci doarme». Somnul liniştitor al morţii se lasă şi peste copilaşul tău Tiberiu, familie întristată. Toată durerea, toate chinurile mistuitoare ale acestei nevinovate fiinţe acum au încetat. Pleoapele obosite de greutatea boalei nemiloase s'au închis pentru vecie, durmind somnul lung şi pacinic, ce ne aşteaptă pe toţi muritorii. «Acum am adormit şi am aflat uşurare multă» vă zice copilaşul vostru cu cântarea bisericii. Dar când au încetat suferinţele lui, s'au născut mai mari şi mai crude durerile voastre sfăşietoare de suflet, încercaţi părinţi. Toată bucuria, — în care se scăldà inimile voastre iubitoare de părinţi, când priviaţi cu încredere la unicul vostru copil de parte bărbătească, care ajunse a împlinì patru anişori, — acum se prăbuşeşte. Toată gingăşia părintească, toată grija mamei, tot ajutorul doftorilor, ba şi rugăciunile preoţilor rămaseră zadarnice, căci «toate organele trupşorului» — acoperit şi răsfăţat în simţirile cele mai duioase, — «acum netrebnice se văd; cele ce puţin mai nainte erau mişcătoare, toate nelucrătoare sunt, moarte».

Ochii cei blânzi şi luminoşi acum au apus pentru vecie, «picioarele s'au legat»; mânuţele cele ce în tot decursul boalei se împreunau spre rugăciune, acum au încetat să mai mişte; auzul cel prea simţitor a amorţit, «limba», care atât de des implorà ajutorul lui D-zeu şi cereà tatălui său cu stăruinţă să-i mai facă slujba de uşurare «cu tăcere s'a îngrădit». «Că Duhul a trecut printr'ânsul şi nu va mai fi». Groapa deschisă aşteaptă să primească în sânul său nesăţios şi acest gingaş trupşor.

Cum nu veţi plânge dar văzând floarea voastră plăpândă, atât de curând ofilită de tot? Cum nu veţi suspinà, când puişorul vostru cel vesel părăseşte aşa de grabnic cuibul cald şi moale al părinţilor săi, ca să între sub glia rece, aspră şi nesimţitoare? Cum să nu vă tânguiţi, când cu spaimă zăriţi abisul, ce s'a pus de acì înainte între voi şi fiul vostru? Cum să nu vă sguduiţi în întreagă fiinţa voastră, când ştiţi prea bine, că peste un ceas două va trebuì să vă despărţiţi chiar şi de cadavrul iubitului vostru copil?

Trei săptămâni de neodihnă, de sbucium şi frământare se sfârşiră acum, ca să vă recompenseze cu o perdere nereparabilă. Nu m'a surprins când în desperarea voastră vă auzìi strigând, ca oarecând nemângăiatul Iacob la perderea fiului său Iosif: «plângând mă voiu coborî în groapă la fiul meu». (Facere 37, v. 35).

Înţeleg şi eu durerea voastră şi mă cutremur văzând feţele cernite şi topite de atâta suferinţă.

Ai tot dreptul mamă greu încercată să plângi pe fiul tău, dar nu uità, că ai şi datorinţa de a primì în suflet şi picurii mângăerii. Priveşte în jurul tău şi nu te lăsà cu totul orbită de durere. Mamă ai fost bietului copilaş, dar mamă eşti şi ai să fii şi sorioarei sale mai mari. De ţi s'a împărţit până acì iubirea între doi, varsă-o de acum toată preste această unică copilă a ta, care pătrunsă şi ea de nefericirea ce v'a ajuns — înspăimântată caută refugiu sgulindu-se între braţele mamei sale. Stringe-o cu blândeţe la sinul tău ca simţindu-i căldura să mai mulcomeşti lupta sbuciumătoare a suspinelor, ce clocotesc în peptu-ţi de mamă. Pătrunde-te de fiorul plăcut de a te simţì încă tot mamă; mama unei mici fiinţe nevinovate, care încă însetează acum după mângăerea şi duioşia părintească.

Fii apoi soţia deşteaptă şi virtuoasă a bărbatului tău. Nu cârtì împotriva Provedinţei. Adu-ţi aminte de durerile, neasemănat mai mari ale acelora, cari pierd capul familiei lor, ca în urmă, dupăce li se pare a găsì mângăere în vlăstarele crescute cu multă trudă şi năcaz, să le piardă şi pe aceste. Adu-ţi aminte de Maria, când pierdù pe dumnezeescul Isus cel răstignit. Ca femeie creştină, fiică şi soţie de preot, pătrunde-te de învăţătura, în care te-ai născut şi perderea nu-ţi va păreà aşa de mare. Cu glas sever dar plin de nădejde ne strigă Christos: «Lăsaţi pruncii să vină la mine şi *nu-i opriţi*, că unora ca acestora este împărăţia lui D-zeu». (Marcu, c. 10, v. 14). Nu tulbură dar calea, ce-o face acest suflet curat, prin desperare fără de hotar. L-ai perdut tu mamă, să-şi găsească altă mamă nemuritoare, pe «maica soarelui celui neapus, care mântueşte pe toţi ceice

nădăjduesc într'ânsa». L-a perdut tatăl său, ca să găsească pe Părintele cel mai gingaş, pe Isusul, care «luând pruncii în braţe şi-a pus mânile peste ei şi i-a binecuvântat» (Marc. 10, 16). Nu conturbaţi dar această bucurie şi linişte a sufletului vostru curat de păcate prin jalea voastră neţărmurită.

Îndeosebi către tine mă întorc tată năcăjit. Cercare grea te-a ajuns, dar cu atât mai vârtos trebue să te oţeleşti în simţirile tale. Nu uità, că tu ai datorinţa de a mângăià pe soţia ta, pe copila ta şi de a te consolà şi singur pe tine.

Acum trebue să dai probă de tăria sufletului tău. Celce mângăi familiile întristate din comună, arată-te în stare de a te puteà mângăià şi pe tine însuţi. «Doftore vindecă-te pe tine însuţi». Dar tu nu eşti doftor trupesc. Leacul tău nu-i ertat să deà greş. Tu eşti doftor al sufletelor, vindecă-ţi inima ta sfărâmată cu picurii vii ai Scripturilor. Arată-te pildă oamenilor, să vadă, că eşti pătruns de învăţătura, ce o propagi în numele Domnului Christos. Adu-ţi aminte de profeţi; reînvie-ţi răbdarea lui Iov; treci înaintea ochilor tăi sufleteşti mulţimea pildelor de patimi grele, de cari ne amintesc Scripturile: atunci vei găsì balsamul recorilor, care va stinge focul, ce mistue astăzi simţirile tale de tată. Pătrunde-te în întreagă fiinţa ta de învăţăturile marelui apostol al neamurilor, care în apostolul, ce-l auzişi cetindu-se mai înainte atât de precis arată rostul diferitelor creaturi în această lume. Un loc măreţ aşteaptă şi duhul de vieaţă făcător al neuitatului vostru Tiberiu. Nu mai tulburaţi dar liniştea de acum a sufletului vostru candid, ci daţi ascultare cuvintelor lui din urmă, ce are să vi le mai spună înainte de despărţire.

Dragul meu, întristatul meu tată! Am fost încă mic, dar bun şi ascultător am fost şi poate, că de aceea m'am încuibat atât de adânc în inima ta. Acum dupăce sufletul meu s'a desfăcut de haina pământească prea îngustă şi nu mai e încătuşat în trupşorul mic şi neputincios, acum vede mai limpede durerea şi întristarea, care stăpâneşte inimile voastre de când mă despărţii de voi. Acum înţelege sufletul meu, ce înseamnă dragostea părintească. Mă cutremur când mă gândesc ce sforţare trebue să facă biata ta inimă, când pentru prima dată vei rostì numele fiului tău în pomelnicul celor morţi, ştergându-l pentru vecie din şirul celor vii. Dar roagă-te iubitul meu tată cu suflet liniştit şi dă mulţămită lui D-zeu, căci ai dat jertfă lui Christos un suflet nevinovat. Mângăe-te, căci toate le-ai cercat să mai poţi adăugà ceva la firul vieţii copilaşului tău. Şi dacă D-zeu altfel a voit, pleacă-ţi fruntea ta rourată de sudorile chinurilor mari înaintea Celui prea puternic şi primeşte în linişte păharul amar, ce ţi s'a întins spre golire. Eu din parte-mi mulţumesc lui D-zeu, că mi-a dat măcar atâta putere, că înainte de moarte să fiu în stare a sărutà mâna ta dulce ce mângăià căpşorul meu umezit de sudorile morţii. Binecuvântă cu aceasta mână eşirea mea din vieaţă. Rămâi cu D-zeu. El să te aibă în paza sa. La El aleargă în ziua năcazului tău, «căci El te va scoate şi tu î-L vei preamărì».

Dulcea mea şi nemângăiata mea mamă! S'a împlinit dar sfârşitul fatal, la a cărui înfăptuire cu atâta groază te-ai gândit acum în nopţile din urmă de veghere nesfârşită. Aşa se vede, că ţi-a fost rânduit dela Domnul şi ţie — mamei miloase şi duioase — să cunoşti amarul perderei de fiu. Pe cât de profundă şi devotată ţi-a fost iubirea pentru micuţul tău, pe atât de adânci brazde a săpat durerea în inima ta de mamă, când nu-l mai ai. Ca într'un vis petreci azi, căci nu poţi crede tristei realităţi ce-ţi stă în faţă. Dar ce vezi e fapt împlinit şi nu mai stă în putinţa debilelor puteri omeneşti — de a-l puteà schimbà. Tu mi-ai dat vieaţă, însă perzându-o odată nu mi-o mai poţi redà, căci altul e stăpân pe dânsa, acela adecă, care a sănănat cel dintâi germenul vieţii pe acest pământ.

Zadarnic a fost râul lacrimilor tale vărsat cu prisosinţă la căpătâiul meu. Intre lacrimi m'ai născut, dar lacrimile nu mă mai pot reînviá. Şi totuşi varsă-le numai, căci ele au menirea de a răcorì arsura simţirilor noastre răsvrătite de durere. Iar când neputincios se va abate cel din urmă suspin în pieptul tău sdrobit, — ne mai având forţa îndestulitoare de a-l depărtà, — te cugetă la aceea, că copilaşul tău, care a fost un neînsemnat atom într'o mare de oameni; fi va de acì înainte un înger veghetor, care împreună cu ceata cerească va înălţà imnuri de mărire în jurul tronului aceluia, care pentru noi s'a răstignit. Înaintea acestui tron îţi frânge genunchii tăi de câteori jalea va cercà a te răpune, iar buzele tale rostească cuvinte de laudă, şi inima ţi-o deschide înaintea puterei de sus, ca să se umple de duhul pacinic şi mângăetor. Mângăe-te în credinţa dreaptă şi sfântă. Mângăe-te, căci de acì înainte, dacă nu te mai poţi numì mamă alor doi copii, tot vei fi mama sorioarei mele şi mama unui înger curat, care pluteşte vesel în lumea spiritelor curate. Rămas bun, neuitata mea mamă. Primeşte încă o sărutare, cea din urmă şi acum te las în paza Părintelui mângăitor.

Ah! vino şi tu la rându-ţi scumpa mea sorioară, care perduşi tovarăşul tău de joc şi de veselie. Singurică vei rătăcì de acì înainte pe drumul şcoalei, ce abià începusem a-l cunoaşte. Frăţiorul tău se desparte acum de jocuri, de prietini, de tată, de mamă, de tine scumpă soră şi de tot ce e pământesc şi leagă tovărăşie cu alte fiinţe, din altă lume, pentru cunoaşterea cărora însetă atât de mult sufletul nostru de copil nevinovat, când pătrunşi de tot ascultam la vorbele blânde ale părinţilor, cari ne povesteau de lumea îngerilor cea veselă şi fericită. De acum înainte, când vei rostì rugăciunea ta curată către îngerul păzitor, adu-ţi aminte, că el e prietenul meu cel bun. Şi împreună cu mine te vede şi te ascultă, deci zi-o cu grije, încet şi cuminte, iar eu vesel te voiu ascultà şi le voiu povestì tovarăşilor mei de tine sorioara mea cea dulce şi scumpă. Toate faptele tale le voiu vedeà şi eu. Caută dar să fii bună, ascultătoare, ca să nu superi pe părinţii noştri întristaţi şi pe frăţiorul tău înger. Te sărut încă odată şi pe tine pretina mea cea mai bună. Rămâi cu bine, unica mea soră!

Umezite de lacrimi le văd şi genele voastre argintii, dragi bunici şi bunice. Cred că vă doare şi pe voi de perderea nepoţelului vostru cel mic şi plăpând. Eu am fost acela, la care privind voi simţiaţi a se renaşte din nou în inimile voastre simţirile calde părinteşti, cari sub mormanul anilor începuseră dejà a amorţì. Vă mulţumesc din inimă pentru gingăşia cu care m'aţi desmierdat pânăce petrecui între voi. La despărţire vă rog pe voi, — ca pe oameni mai păţiţi, de sufletele cărora adeseori s'au izbit în vieaţă vijeliile sguduitoare ale suferinţelor — stăpâniţi-vă din nou firea şi luaţi sub scutul vostru pe întristaţii mei părinţi, cari pentru prima dată sunt supuşi unei cercări atât de crunte. Cu cuvintele voastre înţelepte, cu sfaturile voastre binechibzuite şi în urmă cu toate leacurile potrivite, — care le-aţi învăţat a le cunoaşte din patimile voastre proprii — împrejmuiţi sufletele năcăjite ale părinţilor mei, ca să le fie spre uşurare şi tărie. Cercetaţi i de acì înainte cât de des, căci au mare lipsă de vorbele voastre alintate şi de toată mângăierea voastră. Iar acum vă zic şi vouă rămas bun, căci eu mă grăbesc de acum, că Domnul mă chiamă. Deabià începusem a vă cunoaşte şi a vă puteà distinge pe voi iubiţi unchi, mătuşi, veri şi verişoare şi acum trebue să vă văd pentru ultima oară şi pe voi care cu capetele plecate staţi adânc mişcaţi în faţa cadavrului meu. Acum înţeleg mai lămurit din ce simţire izvoreà blândeţea, cu care mă întimpinaţi cu toţii pânăce petreceam între voi. Vă mulţămesc tuturor pentru dragostea voastră curată şi vă zic şi vouă rămâneţi cu bine.

Iar acum cu toţii: părinţi, soră, rudenii şi toată această adunare de jale să ne întoarcem cătră Christos, rugându-L.

Doamne Isuse prea dulce, care ai dat vieaţă trupului mort al fiicei lui Iair, ca astfel să rupi vălul nesiguranţei de pe sufletele noastre desnădăjduite; Celce ne-ai arătat prea luminat, că moartea e numai un somn liniştitor: fă ca şi copilul tău acesta să aibă un somn uşor şi lin. Iar sufletul său blând primeşte-l cu dragostea ta obicinuită, înmulţind cu dânsul numărul cetelor duhurilor curate, între care petreci Tu şi de care lăudat şi preamărit eşti şi vei fi în veci. Amin! ***Aurel D. Papp,***

preot.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Dorinţă împlinită. O istorisire din zilele Mântuitorului lumei, de Kristina Roy. Traducere din limba germană de Arhiereul *Antim Petrescu-Botoşeneanu.* Ediţia a doua. Iaşi 1913. Preţul 50 bani.

*

Innecul de pe Rin. Povestire morală pentru popor şi tinerime, de Christoph von Schmid. Traducere de Arhiereul *Antim Petrescu-Botoşeneanu.* Iaşi 1913. Preţul 50 bani.

Numai în Nr. 2 al revistei noastre din acest an am vorbit despre două povestiri morale traduse de P. S. Sa Arhiereul Antim Petrescu-Bo-

toşeneanu şi acum anunţăm alte două publicaţii, în acelaş gen, ale harnicului traducător, care s'a pus cu toată râvna pe lucru în serviciul propagării ideilor creştine prin povestiri moralizătoare. Cât de simţită e lipsa unor astfel de publicaţii, se vede şi din împrejurarea, că cele date de P. S. Sa apar în ediţii nouă.

Prima povestire, din cele anunţate mai sus, ne înfăţişează pe un tinăr iudeu Ionatan, care atras de destăinuirile bătrânului Iacob — unul din păstorii cărora îngerii le-au vestit naşterea Mântuitorului, e cuprins de dorinţa de-a se apropià de Domnul. Dupăce învinge unele greutăţi, dorinţa i se împlineşte şi din darul ce l-a dus el Mântuitorului — cinci pâni şi doi peşti — a săturat Domnul mulţimea din pustie. Cetirea acestei povestiri, va trezì în sufletul tinerimii dorinţa de-a se apropià de Domnul.

A doua povestire are ca subiect purtarea de grijă a lui Dumnezeu faţă de o evlavioasă familie săracă, care a ajuns în mare nenorocire pe urma unei esundări a Rinului, dar în sfârşit, tocmai din acea nenorocire i-a venit un bine la care nu se aşteptà. Cetirea acestei povestiri întăreşte încrederea în Providenţa divină.

Cred că nu e trebuinţă să recomand aceste scrieri cetitorilor noştri, căci ceice au cetit una din scrierile P. S. Sale Arhiereul Antim, va grăbì să şi le câştige pe toate.

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

„Constatări dureroase“. La articolul publicat sub acest titlu în numărul trecut al revistei noastre, purtând iscălitura «Teodor Studitul» — «Unirea» dela Blaj cearcă să deà un răspuns în Nr. 23. Şi ce răspunde? Răspunde, cu mare curaj, că «poate... va răspunde de altădată». In loc să se oprească la constatările dureroase, făcute în articolul publicat de noi pe baza unor *fapte concrete,* din cari ar trebuì să scoată învăţăminte pentru starea în care se găseşte biserica unită — «Unirea» bate câmpii şi vreà să scoată chiar şi pe sf. Teodor Studitul «unit» get-beget, care ar fi dovedit «supunerea cea mai loială şi mai sinceră scaunului sf. Petru». Par'că superiorul mănăstirei călugărilor studiţi ar fi trăit într'un «centru» unit, taman pe timpul înfiinţării episcopiei de Hajdu-Dorogh! Despre atitudinea doctrinală a sf. Teodor Studitul faţă de scaunul papal, autorul artic. din «Unirea» poate găsì lămuririle de lipsă în «Rev. Teologică» a. III (1909) p. 329—330. Ca răspunsul ce ni-l dă să fie şi mai cu efect, într'o notiţă publicată la rubrica «Noutăţi» din acelaş număr, «Unirea» concede că cele constatate de noi sunt «neajunsuri şi *rele moştenite* din vechime! Şi totuş pune această sinceră mărturisire la rubrica *Noutăţilor?!* La ce deci supărarea, pe câtă vreme şi noi constatasem numai atât, că răul bisericei unite e «moştenit», e un rău din naştere, împotriva căruia în zadar lupţi, căci iasă la iveală tot în alte şi alte forme? «Cultura creştină» s'a mulţumit să ne spună la «Telefon», că lasă în seama «Unirei» să ne deà răspunsul. L-a şi dat!

*

† **Constantin Erbiceanu,** fost profesor la facultatea teologică din București, membru al Academiei române, foarte bun cunoscător al cronicarilor bizantini și autor al mai multor scrieri de valoare de pe terenul istoriei și dreptului bisericesc, a trecut la cele vecinice Joi, la 7 Martie. A fost un om învățat, un profesor bun, un român de inimă și un fiu devotat al bisericei ortodoxe române. Dumnezeu să-l odihnească cu drepții!

*

Dacă te bagi în foc, te arde! Lucrul acesta se pare a nu-l fi înțeles biserica unită, care-și trimite clericii la institutele catolice, ca acolo să fie crescuți pentru apostolatul ce vor fi chemați să-l facă în sânul poporului românesc. Îi trebuesc lecții repețite ca să-l învețe. Dacă cazul clericilor eliminați din seminarul papist dela Oradea-mare n'a folosit, vine acum Ungvár-ul cu o altă lecție. Câțiva clerici români uniți din acest seminar n'au voit să iee parte și să cânte «Hymnusz»-ul cu ocazia zilei de 15 Martie. Drept pedeapsă pentru această purtare, corpul profesoral a decis că ei vor trebuì să cânte «Hymnusz»-ul în prezența tuturor clericilor seminarului și fiecare va aveà să scrie o lucrare despre felul cum trebue cinstit de către fiecare cetățean «Hymnusz»-ul. Hotărîrea aceasta a fost trimisă episcopului *Pap Antal*, cel însărcinat cu dreptul administrării asupra episcopiei de Hajdu-Dorogh. Unde mai sunt clerici uniți în seminare papiste?

*

„Revista Preoților“ din Timișoara s'a dedat la o regretabilă necuviință, prin care nu face altceva decât dă o nouă dovadă despre nivelul ce-l are. Sunt într'adevăr preoți ceice scriu astfel?!

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe luna lui Martie – Aprilie, 1913.

24 **Martie:** *Duminecа IV*, din post a sftului *Ioan Scărariul*. Deoarece în aceasta dumin. facem Inainte sărbarea Buneivestiri, purcedem în modul următor:

Sâmbătă seara: La «Doamne strigat-am» punem stihirile glasului pe 6 și ale Inainte sărb. (din Mineiu) pe 4; «Mărire» din Mineiu; «Și acum» a glasului de rând. Celelalte urmează ca și în duminecile precedente.

Duminecă dim. la *Utrenie*: Cântăm după obicei până la Canon. Aici Catavasiile Buneivestiri, la care după peasna a 3-a: Condacul Inainte sărbării, sedealna Triodului, «Mărire și acum» a Inainte sărb. După peasna a 6-a: Condacul și icosul învierii. După peasna a 9-a: Svetilna învierii cu «Mărire și acum» a Inainte sărbării. Hvalitele cu stihirile învierii și «Mărire» samoglasnica Triodului. In fine celelalte după obicei.

25 **Martie: Sărbătoarea Buneivestiri. Duminecă seara:** La «Doamne strigat-am», punem stihirile pe 10, anume 3 ale Triod. numite «podobnice» și 7 ale sărbătorii. «Mărire și acum» a sărb.: «Trimis a fost din ceriu». După «Vohod» prohimenul mare: «Să nu 'ntorci fața Ta», cu paremiile sărbătorii. La «litie» și la «stihoavnă» se cântă ale sărbătorii, dupăcum prescrie mineiul.

Luni dim. la Utrenie: La «Dumnezeu este Domnul» cântăm troparul sărb. (de 3 ori). Sedelnele Triodului și ale sărbătorii din Mineiu. Polileul cu pripelele, iar după ectenie sedealna cu «Mărire și acum». Toate celelalte, urmează conform prescrierilor Mineiului până incluzive la «Mărire și acum» a Hvalitelor după care nu cântăm «Doxologia, ci stihoavna» zilei din Triod cu «Mărire și acum» a sărbătorii dela litie. Cetirile prescrise si troparul sărbătorii. Liturgia sftului *Ioan Gură-de-aur*, cu Apostolul și Evanghelia sărbătorii, Irmosul ș. c. l.

In aceasta săptămână biserica noastră obicinueşte – începând dela sinodul al VI. ecumenic (a 692.) — de a face privegheri (Bdenii) anume: *Miercuri seara* la 7 ore facem Utrenia de Joi cu ceasul I. La rânduiala aceasta cântăm canonul cel mare compus de sf. părinte *Andreiu Criteanul,* constătător din 250 de tropare cărora le premerg cele 3 stihuri indicate la Triod. *Vineri seara* la aceaş oară se face Utrenia de Sâmbătă, la care — conform Triodului — se cetesc de preot Icoasele şi Condacele Acaftistului Născătoarei de Dumnezeu la icoana Maicei Dlui.

31 Martie: Dumineca V. din post a «*Mariei Egiptence*», glas 5, voscr. a 2-a şi a Triodului. La vecernie şi Utrenie: ca şi în celelalte dumineci. Dupăcum prescrie Triodul.

La liturgia Marelui Vasilie: Cântările obicinuite cu Apostolul şi Evanghelia acestei Duminеci.

7 Aprilie: Dumineca a VI. din post, a *Stâlpărilor.* In dumineca aceasta, atât la Vecernie cât şi la Utrenie cântăm *toate numai din Triod,* cu excluderea Octoihului. După Ps. 50. preotul iese cu cădelniţa şi ceteşte rugăciunea pentru binecuvântarea ramurilor de stâlpări înaintea mesei, pe care sunt depuse. Credincioşii sărută sf. Evanghelie, cu care ocaziune li se împart ramuri. La Liturgia sf. *I. Gură-de-aur*: cântăm *antifoanele* sărbătorii întocmai dupăcum urmează în Triod apoi celelalte cu Irmosul Stâlpărilor.

Cu Vecernia din Dumineca stâlpărilor *se încep rânduielile* cultului divin pentru *săptămâna Patimilor.* Aceste rânduieli se îndeplinesc după tipicul Triodului în ordinea următoare:

In Dumineca Stâlpărilor la oarele 4 p. m.: Vecernia şi Pavecerniţa cea mică.

Seara la oarele 7: Priveghiere, la care se face Utrenia de Luni cu Evanghelia zilei şi cetim ceasul I.

Fiecare din primele trei zile ale patimilor ne înfăţişează câte o întâmplare din ultimul timp al vieţii pământeşti a Mântuitorului. Astfel în *Lunia mare* se face *pomenirea lui Iosif* fiul l. Iacob. Istoria acestuia se aseamănă întru toate cu patimile Mânt. Acela a fost un prototip alui Is. Hr. Tot în aceasta zi se face amintire şi de *smochinul cel uscat.*

Cântările din *Marţia cea mare* au de obiect pilda celor 10 fecioare şi ne îndeamnă de a fi pregătiţi spre întimpinarea Mirelui Hristos.

Miercuri se aminteşte femeia păcătoasă, care în casa lui Simeon Leprosul, cu lacrămi şi mir ungând picioarele lui Isus, le ştergeà cu părul capului ei. Este prezentată ca model de pocăinţă.

Rânduielile acestor trei zile se face în modul următor: In fiecare zi la oarele 10 a. m.: Ceasurile III, VI, IX, Vecernia zilei şi Liturgia Stului Grigorie Dialogul cu Evanghelia prescrisă;

La orele 4 p. m.: Pavecerniţa cea mare; la oarele 7 seara: Priveghiere, Utrenia zilei următoare cu Evanghelia ei şi Ceasul I.

Joi la oarele 8 a. m. Se serveşte sf. Maslu, apoi ceasurile III, VI, IX, Vecernia cu liturgia M-lui Vasilie şi Evanghelia zilei. In decursul paremiilor la vecernie se scoate şi Agneţul pentru pregătirea sfintei Cuminecături spre împărtăşirea celor bolnavi peste an. La aceasta Liturgie — conform tipicului special dela Triod — se binecuvântă şi sfinţesc pânile şi vinul Paştilor. Joi seara la oarele 7: mare Priveghiere cu Utrenia de Vineri, la care se cetesc cele 12 Evanghelii. După cetirea Evangheliei a 5-a preotul scoate sfta Cruce spre închinare.

Vineri la oarele 9 a. m.: Ceasurile «Domneşti» cu Paremiile, Apostolele şi Evangheliile după tipicul Triodului; la 4 oare p. m.: Vecernia şi Punerea în mormânt; iar la oarele 7 seara, mare Priveghiere cu Utrenia Sâmbetei mari, la care se cântă Stările la mormântul Domnului. Indată după «Doxologie» cântându-se «Sfte Dumnezeule» se face încunjurarea bisericei cu sf. «Aer», ş. c. l.

Sâmbătă la oarele 12 din zi: Vecernia sf. Paşti cu Liturgia M-lui Vasilie, toate conform Triodului.

Cantor.